

GYAKORLÓISKOLA

ROVATVEZETŐ: URHEGYI ALAJOS.

Méréstan.

A téglalakú test és a téglalap.¹⁾

(V. osztály.)

Második óra. A téglalap rajzolása.

Szükséges eszközök: A táblához való derékszögű háromszög, hosszú vonalzó cm-es beosztással, körző, építőtéglá, kész vályogvető ládika, agyag természetes nagyságu téglá vetéséhez; a gyermekeknek: rajzpaper, derékszögű háromszög, egyenes vonalzó centiméteres beosztással, körző, ceruza.

A tanítás menete.

Előkészítés.

a) A múlt órán tanultak ismétlése.

b) A tárgyi cél kitűzése.

Új anyag. A téglalap szerkesztésének módja.

a) A tárgyi feladat elemezése, (mi szükséges a téglavető ládika elkészítéséhez).

b) A téglá legnagyobb lapjának a megszerkesztése.

c) A szerkesztés gyakorlati szabálya.

Alkalmazás.

a) A téglá többi lapjainak a megszerkesztése.

b) A vályogvető ládika elkészítése és téglalak kivetése agyagból.

Összefoglalás.

Házi feladat: gyufaskatulya készítés kartonpapírból.

Csendes foglalkozás: a tanterem oldalfalának a megrajzolása

¹/₁₀₀-ad arányban az ablakok helyeivel együtt.

¹⁾ Az első óra tanítása a novemberi számban olvasható.

Tanítás.

Előkészítés.

a) *Ismétlés.* Milyen testekről tanultunk a múlt órán? Nevezünk meg téglalakú testeket! Hány élük, csúcsuk és lapjuk van a téglalakú testeknek? Hogyan nevezzük a téglalakú testeknek a határlapjait? Hányféle téglalap határolja a téglát? Hány oldala s szöge van a téglalapnak? Mekkora a szögei? Milyen helyzetűek s mekkora a téglalap átellenes oldalai?

Hogyan számítjuk ki a téglalap területét? Pl. egy 50 m. hosszú és 20 m. széles téglalap alakú faiskolát körülárkoltatunk. Mibe kerül az, ha az árok méteréért 50 fillért fizetünk?

b) *A tárgyi cél kitűzése.* Mire használják a téglát? Hol készílik a téglát? Mivel formálják a téglalakot az agyagból? *Ma megcsináljuk a téglavető ládikát* és vetünk vele téglát!

Új anyag.

a) *A tárgyi feladat elemzése.* Milyen lapok határolják a téglát? Hányféle téglalap szükséges a téglalap ládikához? Hogyan lehet pontos téglalapokat kivágni a deszkából? (Ha azokat előzőleg megrajzoljuk.) Ennélfogva mit kell megtanulnunk, hogy téglavető ládikát készíthessünk? (Hogyan szerkesztünk téglalapot.)

Részlet célkitűzés. Rajzoljuk meg legelőször a téglalap legnagyobb lapjának az alakját természetes nagyságban! (A gyermekek előszedik rajzpapírjaikat és rajzeszközöket, egy gyermek pedig a táblán rajzol.)

K. a táblához megy s ott fog rajzolni; még pedig, hogy jobban lássuk, kétszer nagyobb alakban, mint a többi.

b) *Szerkesztés.* Milyen vonalak határolják a téglalapot? (Egyenes vonalak.) Rajzoljunk tehát a rajzpapír alsó szélétől 2 cm-nyire, a rajzpapír szélével párhuzamosan egyenes vonalat. Hogyan rajzolunk párhuzamos vonalakat? (A háromszög vonalzó egyik oldalát a rajzpapír alsó széléhez illesztjük, valamelyik másik oldala mellé pedig hozzáfektetünk egy második vonalzót s ez utóbbi mellett fölfelé csusztatjuk a háromszög vonalzót addig, amilyen távolban kell a párhuzamost szerkeszteni. Ezt már tanulták a gyermekek.) Erre mérjük föl a legnagyobb lap hosszúságát. Mennyi ez? (Ha elfelejtették volna, megmérjük a téglán. A rajzpapíron 30 cm., a táblán 60 cm.) A téglalap oldalai mekkora szögeket alkotnak egymással? Tehát a már megrajzolt oldal mellé mekkora szögeket fogunk rajzolni? Mivel lehet legkönnyebben derékszöget rajzolni? (A derékszögű háromszöggel.) Hogyan? (A derékszögű háromszög

derékszögének egyik szarát a rajzolt vonal mellé illesztjük, úgy, hogy a derékszög csúcsa a vonal végénél, a derékszög másik szára pedig fölfelé legyen. A fölfelé irányuló szár mellett huzott egyenes merőlegesen fog állani az előbb rajzolt egyenessel. A derékszög rajzolásának ezt a módját már a mértantanítás 4—5 óráján tanulták a gyermekek.) Rajzoljunk így a 30 cm-es vonal mindkét végéhez merőlegest! A készülő téglalapnak ezek a merőlegesek milyen részei lesznek? Tehát milyen hosszúságokat kell reájok fölmérni? (15 cm-t, a táblánál 30 cm-t.) Hány oldala van már meg a téglalapnak? Hol van az egyik csúcs, hol a másik, hol a harmadik s hol a negyedik. A csúcsok tehát már mind megvannak, az oldalak közül azonban még csak három. Hol lesz a negyedik oldal? Rajzoljuk meg! Ha csakugyan ez a negyedik oldal, akkor mekkora ez? Mérjük meg! És mekkora szögeket képez a mellette levő oldalakkal? Vizsgáljuk meg ezt is a derékszögű vonalzónkkal! Akinél a negyedik oldal nem 30 cm. hosszú vagy a szögek nem derékszögek, az az alsó derékszögeket nem rajzolta pontosan. Vizsgáljátok meg!

c) Szabály. Ha meg van adva egy téglalap két egymásmelletti oldalának a hosszúsága, hogyan szerkesztjük meg a téglalapot? *(Lerajzoljuk az egyik oldalt; ennek mindkét végéhez merőlegeseket rajzolunk, amelyekre az adott (ismert) másik oldal hosszúságát felmérjük s az utóbbiak végeit egyenessel összekötjük.)*

Alkalmazás.

a) Rajzoljátok le a téglala másik két lapjának az alakját természetes nagyságban! A közép nagyságúnak mekkora lesz a hossza (30 cm.) és mekkora a szélessége (7.5 cm.)? Milyen hosszú (15 cm.) és milyen széles lesz a legkisebb lapnak a rajza?

b) A téglavető ládika elkészítése. Hány lapja van a téglavető ládikának? (5). Melyik fajtából kell egy? (A legnagyobbból.) Vajjon jó lesz-e, ha a téglala lapjaival pontosan egyenlő nagyságú lapokat vágunk ki a deszkából? (Nem, mert az összeszegezésre is kell hagynunk.) Hogy a fűrészeléssel itt ne töltsünk időt, én a ládikához szükséges lapokat előre megrajzoltam és kivágtam. Itt vannak. (Bemutatom.) Szegezzük őket össze. Melyik lesz az alapja? Leghelyesebb először az oldalakat összeszegezni. Így. (Megcsináljuk.) Most pedig szögezzük rá az alapot.

A téglához szükséges agyagból is hoztam ide. (Bemutatom.) Mint látjátok, az agyagot előbb vízzel jól összegyurják ilyen sűrű sárrá s ebből alakítják a téglalakat úgy, hogy beletömik a ládi-

kába (csinálom), tetejét lesimítják azután a ládikát fölfordítva kissé a földhöz ütik és kiesik belőle a kész téglalak. (Megcsinálom.) Ennek már csak száradni kell, száradás után pedig kiégetik. (Ha van idő, egyik gyermekkel is vettetek egy téglalapot.)

Összefoglalás. Miről tanultunk a mult órán? (Kissé részletezni is lehet.) Miről a mai órán? Hogyan szerkesztünk téglalapokat? Hány téglalap alaku deszkácskából készül a téglavető ládika?

Házi feladat. Milyen alaku test a gyufaskatulya? Próbáljatok odahaza gyufaskatulyát csinálni karton (kéreg vagy kártya) papírból.

Csendes foglalkozás. Most pedig rajzoljátok le tanteremünk utca felőli falának az alakját $\frac{1}{100}$ -szor kisebbitett alakban és rajzoljátok le az ablakok helyeit is! Milyen hosszú és milyen magas a fal s milyen magasak és szélesek az ablakok? (Ezeket már mind megmértük a párhuzamosságnál s másutt azonban újból megmérhetjük, igen kevés idő szükséges hozzá.)

Dékány Mihály.

Vers és próza.

(VI. osztály.)

I. Előkészület.

E tanításom célja az, hogy eszméltessem a gyereket arról, amit különben már régen tapasztalt. A gyermek már zsenge korban szereti a verset. A versnek csengő-bongó ríme, ritmusa megkapja s már iskolába lépésekor egy egész sor gyermekverset tud. Az iskolában még több verssel ismerkedik meg s a vers iránti szeretete csak növekedik. Végre elér addig a fokig, amikor utalhatunk erre a szeretetre s értelmi foka megengedi, hogy probléma alakjában eléállítsuk a kérdést: miért tetszik? mi teszi széppé a verset, szebbé, mint a prózát? E tanításnak a végső célja tehát az, hogy a gyermek esztétikai gyönyörködését öntudatosá tegyük, ismerje meg azokat az okokat, amelyek belőle a gyönyörködést kiváltják.

Ennek a kérdésnek a megvilágítása céljából a „Krisztus és a madarak“ című olvasmányt s költeményt olvasom fel.¹⁾ (Ugyancsak felolvashatjuk a „Szarka és a gilice“ című prózát és költeményt.)

¹⁾ Az általánosan ismert olvasmányt és költeményt helyszüke miatt nem közöljük.

A próza felolvasása után nyomban megkérdem tőlük, hogy tetszett-e?

A költemény felolvasása után ugyancsak meghallgatom tetszésnyilvánításukat, mert épen az a célom, *hogy a tartalom szépsége mellett az alaki szépséget állíttassam előtérbe*, mely után önmagától kinálkozik a célkitűzés: „Lássuk, hogy mi teszi szebbé a költeményt, mint a prózát?”

A verset a tartalom mellett elsősorban a ritmus, azután a rím teszi széppé. Ritmus a prózában is van, de nem oly erőteljes, nem oly előtérben álló, mint a versben. Legfontosabb dolgom tehát az, hogy a ritmust megértessem, és pedig nem elméleti magyarázatokkal, hanem észrevétéssel. A ritmust kiérezhetjük a búzavetés, a nádas hullámvásából, a parthoz ütődő víz locsogásából, mit kézmozdulattal utánozhatok; de a gyermek közvetlen környezetéből is kiéreztetjük a ritmust. Daloltassunk el velük egy vig dalt, kössük azt össze meneteléssel, majd ütemezéssel, mutattassunk be az ügyesebbekkel csinos tánclépéseket, doboltassunk ritmikusan a padjukon (pl. a katonák dobolását utánoztatva) s ezekkel szemben vétessük észre azokat a mozdulatokat, amelyekben nincs ritmus, amelyek épen ezért esetlenek, s a gyermek, ha definiálni nem is tudja, de *megérzi*, hogy a ritmus ugyanazon cselekvésnek *egy* időközben történő ismétlődése. Most újra elolvasom a költemény néhány sorát, kissé kiélezve a ritmust s a gyermekek a verssorok iüktetése és az előbbi cselekedetek (sok példa) között megértve a kapcsolatot, megértik a vers ritmusát is, mint a versben levő zenei alkotórészt. Ezt most már a további lépéshez alapul használom. A gyermekekkel minél több ismerős költemény hangsúlyos olvastatása alapján észrevételem, hogy olvasás közben önkénytelenül is szünetet tartunk, ezeknek a kitartott szüneteknek a helyét plajbászszal huzott vonallal meg is jelöltetem s így a gyermek ezen analitikus eljárás alapján észreveszi, hogy a verssorok kisebb egyenlő részekre, ütemekre tagolódnak (a magyar zene is), s ezekben az ütemekben az első szótagon van a hangsúly.

A gyermek eddig tisztába jött a ritmussal s az ezt okozó tagolódással, az ütemmel. Most verssorok vizsgálata alapján észrevételem, hogy a költők két-, három- és négyütemű verssorokat használnak.

A vers szépségének másik alkotórésze a rím. Ebben sem mélyedek bele. Észrevételem a sorok végső szótagjainak összecsengését s az ismert költemények vizsgálata alapján észrevételem

a páros rímet és a félrímet, mint amelyek leggyakrabban előfordulnak.

Begyakorlásképen az egyes költemények vizsgálatánál megállapítatom, hogy a költőnek úgy a *tartalomra* (kifejezésbeli szépségek), valamint az *alaki* kifejezésre kell gondolnia, mert e kettőnek harmónikus együttállása váltja ki belőlünk a gyönyörködést.

A tanítás vázlata.

I. Előkészítés.

a) Az író két kifejezésmódja:

1. próza;

2. vers.

b) Célkitűzés.

II. Tárgyalás.

a) A ritmus megértetése.

b) A ritmus a versben (ütem).

c) Az ütemes vesszorok.

d) A rím.

III. Begyakorlás.

a) Összefoglalás.

b) Ismert költemények vizsgálata tartalmi és alaki szempontból.

II. Tanítás.

I. Előkészítés.

a) *Az író két kifejezésmódja: próza, vers.* Többször mondtatok, hogy nagyon szeretitek az olvasási órát. Miért? (Mert szép olvasmányokról és versekről beszélgetünk.) Melyik olvasmány tetszett neked legjobban? (Pl. A rettenthetetlen hős.) Hát neked? (Pl. Az árva fiú) stb. Melyik költemény tetszett neked legjobban? (Pl. A jó öreg kocsmáros.) Hát neked? (Pl. Hunyadi) stb. Kik írják az olvasmányokat és verseket? (Írók, költők.) Nevez meg néhányat, akit munkája után már ismersz. (Petőfi, Arany, Jókai stb.) Mit írt leggyakrabban Petőfi és mit Jókai? (Petőfi leginkább verset, Jókai prózát írt. [A próza elnevezés a VI. osztályban már ismeretes.]) Tehát az írók milyen alakban szokták gondolatukat kifejezni? (Prózában és versben.)

Felolvasok előttetek egy prózát és egy verset. (Részletcélkitűzés.) [Felolvasom a „Krisztus és a madarak“ című prózát. Felolvasásom az ugynevezett szépolvasás képét nyújtja. Nyugodt,

értelmes, amelyből egy bizonyos fokig a próza ritmusa is kiérezhető legyen.]

Tetszett-e, amit olvastam? Meséld el röviden a tartalmát! [Nem tárgyalom bőven, csupán a tartalmát mondatom el.] Most megint olvasok fel valamit!

[Felolvasom a „Krisztus és a madarak“ című költeményt. A költemény felolvasásából föltétlenül kiérezhető a magyar vers dallamossága. Nem olyan éneklő modorban olvasom, mint az némely iskolának saajtsága, hanem nyugodtan, de a dallamosság megéreztetésével.]

Mit tapasztaltatok? (Hogy a tartalma ugyanaz, mint az előbbi.) Az előbbiben milyen alakban mondta el az író gondolatát? (Prózában.) A másikban? (Versben.) Melyik tetszett jobban? [Ha a tanító úgy olvasta fel, hogy a vers alaki szépségei érvényre jutottak, föltétlenül a verset jelölik meg, mint amelyik jobban tetszett.]

b) *Célkitűzés.* Vizsgáljuk meg, hogy mi teszi a verset szebbé a prózánál?

II. Tárgyalás.

a) *A ritmus megértése.* Hogy megértésék, amit tanítani akarok, előbb egyet s mást csinálni fogunk. Álljatok fel s énekeljétek el „Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzedet!“ Ütemeztetek is! (A gyermekek ütemezve énekelnek.) Tetszett-e?

Lépjetek ki, álljatok egymás háta mögé, énekszóval körülmegyünk a teremben. Énekeljük a „Fel, fel, vitézek a csatára“ című dalt. Most ne ütemeztetek a kezetekkel, hanem halkan dobantsatok minden ütemnél. Indulj! (A gyermekek az éneket ütemszerű dobbanással kísérve körüljárják a termet.) Tetszett-e? Tornában hogyan szeretitek a járást gyakorolni: énekkal, vagy anélkül? (Énekkal.) Miért? (Ugy nagyobb kedvvel járunk.) Ugy van! Az énekek az *üteme* [ezt már a messzebb fekvő cél érdekében hangoztatom] a testet is ruganyosabbá teszi.

Most doboljunk. Kik tudják a katonák dobolását utánozni? (Jelentkeznek.) A plajbászatokkal egyszerre doboljatok az asztalotokon! (Megtörténik.) Tudnának-e a katonák ütemesen járni, ha a dobosuk így dobolna. (Rendszertelenül váltakozó gyors és lassu kopogást mutatok be.) Most doboljatok ismét s minden ütem után álljatok meg, azután figyeljétek meg a következő ütemet. [Ezt így leírni bajos. Ezt meg kell csinálni. Észre akarom vettetni a gyermekekkel, most már közeledve a távoli célhoz, *hogy ezek az ütemek egyenlő időközben váltakoznak.*]

Most pedig jöjjön elő a legügyesebb két táncos. Én majd hegedülök s ők táncoljanak. A többiek figyeljék a mozdulatukat. (Egy lassu csárdás pár ütemére táncoltatok.) Hasonlítsátok össze az ő táncukat az előbbi kopogással, mit vesztek észre? [Kezemmel a mozdulatukat ritmikusan utánoztatva észrevétem, hogy a mozdulatok, amint előbb a hangok, egyenlő időközben váltakoznak.] Hát ez a tánc szép volna-e? [Egy gyermekkel időben rendszertelenül egymás után következő mozdulatokat végeztetek.] Miért nem? (Mert a mozdulatok nem egyenlő időközben váltakoztak.)

Látjátok, nektek tetszett az ének a járással, még a kopogás is tetszett, a tánc természetes, hogy tetszett s nem is tudtátok, hogy mi tette ezeket széppé? (Az, hogy a hangok és a mozdulatok egyenlő időközben váltakoztak.) Ugy van! S ezt az egyenletes mozgást s az ének hangjainak egyenletes váltakozását idegen szóval *ritmusnak* nevezzük. Tehát mi teszi a dalt széppé? (A ritmus.) A táncot? (A ritmus.) A járást? (A ritmus.)

b) *A ritmus a versben (ütem)*. Most felolvasom a vers pár sorát. (Megtörténik.) Mit tapasztaltatok itt? (Ugyanazt, amit az imént. Itt is egyenlő időközben váltakoznak a szavak.) Hát akkor a verset is mi teszi dallamossá? (A ritmus.) Most figyeljtek, a prózából is olvasok pár sort. (Megtörténik.) Mit tapasztaltatok? (Ebben nincs ritmus.) A tanítás idején azt mondtátok, hogy a vers szebb, mint a próza. Most már azt is tudjátok, hogy a verset mi teszi szebbé? (A ritmus.) De hátha más versben nincs ritmus! [Itt megerősítés céljából több ismerős költeményt olvastatok hangsúlyosan, hogy a ritmus kiéreződjék, közben próza néhány sorát is olvastatom, hogy a kettő között érezhető különbség annál jobban megerősítse a ritmus-érzékét.]

Tartsa mindenki a kezében a plajbászát s olvasás közben, ahol érzi, hogy, ha csak egy pillanatra is, szünetet tart, huzzon egy függélyes vonást. Pl.:

«Hajdanában | amikor még
Így beszélt a | magyar ember.»

[Ezt is gyakoroltatom velük, több költemény 1—2 szakaszán. A költeményeket már most úgy válogatom össze, hogy 2—3—4 üteműek legyenek a sorok, úgy, hogy a gyermekek azt mint tapasztalatot később egyszerűen levonják. Pl. olvastatom a „Szüretünk“ (2 ütemű), „Nyalka huszár“ (3 ütemű) és „A keresztutról“ (4 ütemű) című költeményeket. (Gáspár-Farkas-Úrhegyi V—VI. olvasókönyvé-

nek költeménygyűjteményéből.) Azután utalok arra, hogy a sorok ilyen tagolását ők már az énekekben tanulták, ahol egy-egy tagot *ütemnek* neveztek. Itt is ütem a neve a sorok tagjainak.]

c) *Ütemes verssorok*. [Észrevétem, hogy olvasás közben mindig az ütem első szótagját olvassák hangsúlyosan s ezt a magyar beszéd sajátosságaként meg is jegyeztetem. Majd a már olvasott s ütemekre osztott költemények összehasonlításából a gyermekekkel állapítatom meg, hogy a magyar vers 2—3—4 ütemű szokott lenni.]

d) *A rím*. Most már tudjátok, hogy mi a vers egyik kelléke, ami szebbé teszi a prózánál. (A ritmus.) Még van egy másik kelléke is, most arról tanulunk. (Részletcélkitűzés.) Olvasd el Csokonai „A tél“ című költeményének első szakaszát.

«Mormolnak szelei a fagyos északnak,
A zsendelyre vastag jégcsapokat raknak;
Ellepik a földet sűrű fergeggyel,
A folyóvizeket megkötik hideggel.»

Figyeld meg a sorok végét s mondd meg, amit tapasztalsz. (2—2 sor utolsó szótagja ugyanaz.) Bizonyosan tudod azt is, hogyan nevezzük az utolsó szótagok *összecsengését*. (Rímnek.) Ti talán nem is figyeltétek meg, hogy ez a rím is egyik oka, amiért annyira szeretjük a verseket. Most olvassa fel Pista, Petőfi „Honfidal“ című költeményének első szakaszát!

«Tied vagyok, tied hazám!
E szív, e lélek,
Kit szeretnék, ha tégedet
Nem szeretnék?»

Keresd meg itt a rímelő sorokat! Hasonlítsd össze az előbbi szakasszal a rímek helyét. (Az első költeményben minden két sor rímel, a másodikban csak a második a negyedikkel.) [Megtanítom, hogy az előbbi a páros rím, az utóbbi a félrím. Megmondom, hogy a legtöbb költemény vagy páros, vagy félrímű, de vannak más rímek is, amiknek a nevét azonban nem tanulják. Majd a rímek vizsgálatát különböző költeményeken vizsgálatom, pl. „Családi kör“, „Az obsitos“ páros ríműek „A jó öreg kocsmáros“ félrímű.]

III. Begyakorlás.

a) *Összefoglalás*. Mit vizsgáltunk ma? (A verset.) Mivel hasonlítottuk össze? (A prózával.) A tanításom elején azt mondtam, hogy vizsgáljuk meg, hogy *mi teszi a költeményt széppé?* [Tehát

visszatértem a célkitűzésemhez.] Mondja meg Anti! (A ritmus és a rím.) Más nem kell hozzá? (Szép gondolat.) A ritmus a verssorokat hány ütemre osztja? (2—3—4 ütemre.) Mit tudsz a rímről?

b) *Ismert költemények vizsgálata tartalmi és alaki szempontból.* Olyan költeményt választok, amit régebbi tárgyalás alapján ismernek, pl. „A jó öreg kocsmáros.“ Elolvastatom, tartalmát röviden elmondatom s kerestetem, hogy mi teszi e költeményt széppé. E vizsgálat kétirányú:

1. *tartalmi*, amelynek keretében a szép gondolatokat s azok szép kifejezését vétetem észre, pl. „Megfürösztöm arcát szemeim könnyével“;

2. *alaki*, amelynek keretében a ritmust s a rímet vizsgálom.

U. A.

Számtan.

A postatakarékpénztár. V. osztály.

Cél. A gyermekeknek takarékosagra való szoktatása s belátatása annak, hogy csak a takarékos ember boldogul a mai világban, azt nem teszi tönkre az esetleges anyagi, egészségi csapás. A pénze helyesen kamatoztatható, pénze biztos helyen van a postatakarékpénztárban stb. A gyermekek megismerkednek egyúttal a kamatszámítás alapfogalmaival.

Előkészítés. Van-e neked pénzed? Honnan van? Hol tartod? (Perselyben.) Beteszsz a perselyedbe 1 koronát, kiveszed 1 év múlva, mennyi lesz akkor is? Pedig lássátok, van olyan hely, ahova inkább beteheti a gyermek a pénzét, ahol meg is szaporodik.

Célkitűzés. Ma erről tanulunk.

Tárgyalás. Jánosnak van 1 koronája, vesz rajta epret s elviszi a fürdőbe eladni, kap érte 1 K 20 f-t. Van-e ebből Jánosnak haszna? Egy másik gyermek a pénzét a perselyébe teszi, megszaporodik ez az 1 K? Van-e haszna belőle? Miért van tehát a pénz? (Hogy az embernek használjon.)

Hát egy ember hogy használhatja fel a pénzt? Némely gyermek mit csinál, mikor pénzt kap? (Vesz rajta cukrot s más nyalánkságot.) Más meg mit csinál? (Beteszi a postatakarékpénztárba.)

Lássátok, minden postahivatalnál lehet kapni egy könyvecskét, abba beírják a beadott pénzt s 1 év múlva nem 1 K-ja, hanem 1 K 03 fillérje lesz. (Szemléltetés.) Megszaporodott-e tehát a koronája?

Ahány évig benn marad a János koronája, annyiszor kifizetnek neki az év végén 3 fillért. Hát 10 K-tól mennyit kap? 100 K-tól? Mit hoz tehát a pénz? Hasznot. Lássátok az az 1 K évről-évre hozza a hasznot, mint a ribizli, vagy pöszméte bokor, tőke, s azért tőkének is nevezetik. (Felirandó: tőke.) Hát 10 K, 100 K stb., mely benn van a takarékbán, szintén micsoda? Melyik pénz a tőke? Mit hoz a tőke minden év végén? Ez a haszon a kamat. (Felirandó.) Mit hoz a tőke minden évben? (Kamatot.) Mi hozza a kamatot? (A tőke.) Mennyi kamatot hoz 100 K? (3 K-át.) 200 K? (6 K-át.) Miért? (Mert $2 \times 100 \text{ K}$ $2 \times 3 \text{ K-át}$ hoz.) Hát 500 K? (15 K-át.) Miért? . . . Mit vesztek észre, mi szerint számítjuk a kamatot? (Aszerint, hogy ahány 100 koronánk van benn, annyiszor kapunk 3 K-át.)

Mert lássátok 100-tól számítjuk a kamatot, azért ez a 3 százaléknak nevezetik s így jelöljük $\%$. Mi a tőke? Mi a kamat? Mi a $\%$?

Mikor hozza a 100 K a 3 K kamatot? Nem kell azt kivennie az embernek, ha nem akarja, benn is hagyhatja az év végén a kamatot s ha a 100 K-át kamatjaival együtt 20 évig hagyja bent az ember, úgy akkor 180 K 61 f-t kap. Hát a 10 K-ja mennyire szaporodik fel? (18 K 06 f-re.)

De nézzétek, mi eddigelé nagy számokról beszéltünk, 1, 10, 100 K-ról. Nincs ám mindenkinek 1 K-ja, vajjon nem tehet-e kevesebbet a postatakarékba? Hogyne, de nem írják be a kevesebbet a könyvecskébe, hanem vannak ilyen lapok ni: (Szemléltetendők a lapok.) Nézd, mi van ráírva? Mit ragasztottam rá? Hányat lehet? Csak tisztát lehet ám! Ha teli van, beviszem a postahivatalba, a lapot ott tartják s az 1 K-át bejegyzik a könyvecskémbe.

Hát aztán nem veheti-e ki valaki a pénzemet onnan? Hátha elveszítem a könyvecskémet? Nem bizony, mert az ember használhat egy olyan szót, melyet csak a postahivatal, meg a betevő tud, ez a jelszó (felirandó), s most már csak annak adják ki a pénzt, aki a jelszót tudja, s aki a könyvecskén lévő aláírást is tudja. A postatakarékpénztár nem is árulhatja el senkinek, hogy mennyi pénze van az embernek. Azt tehát lefoglalnia senkinek sem lehet.

Az ember pénze biztos helyen van! Minden évben be kell küldeni a könyvecskét a postatakarékba s ott beírják a kamatot.

Szociális vonatkozás. Lássátok, így szerezhet az ember magának egy pár koronát. Mivel? (Takarékossággal.) Ez kötelessége is az embernek. Mert bizony jöhet olyan idő, hogy az ember megbetegszik, nem keresheti meg mindennapi kenyerét, nem tudja fizetni az orvost és patikát. Mily jó akkor az a pár megtakarított korona. A sajátjából él meg akkor is az ember s nem másnak a jószívűségéből. (Önérzet fejlesztés.)

Azután lássátok, aki takarékos, jobban megél, szerezhet magának olyat, amire szüksége van. (Föld, ház, állat stb.) Öreg napjaira is eltehet magának valamit, amikor már nem megy úgy a munka, mint fiatal korában. Pl. Franciaországban minden munkás igyekszik magának egy kis földcskét, házacskát szerezni, ahol öreg napjait nyugalomban tölthesse.

Hazánkban sajnos nincs még annyira kifejlődve a takarékoskodás. Hányan vásárolnak fölösleges, cifra ruhát stb. Hány ember tölti a vásár- és ünnepnapot kocsmában, lerészegszik, költi hiába a pénzét, holott azt megtakaríthatná stb. (Szociális vonatkozások.)

Ti tudjátok, hogy nemcsak postatakarékpénztár van, de vannak mások is! Nevezetek meg egy párat itt Félégyházán. Pénzünket ott is elhelyezhetjük. De megszorult embernek is adhatunk kölcsön, aki szívesen fizet 10⁰/₀-os kamatot. Hanem ez már uzsora. A törvény által megengedett kamat nem lehet nagyobb 8⁰/₀-nál. Aki nagyobb kamatot szed, azt a törvény bünteti. Csúnya is másnak a szorultságát kihasználni. Le is nézik az ilyet az emberek, de meg is érdemli. Jegyezzétek meg jól magatoknak, hogy többet ér a kevés, de becsületes, mint a sok, de becstelen.

Összefoglalás. Hol helyezheti el az ember a pénzét biztosan? Mit tesz be az ember a takarékpénztárba? Mit kap a tőke után? Mi után számítják a kamatot? Mit kap a postatakarékpénztártól? Ha nincs 1 koronája, mire gyűjti a pénzt? Ki kell venni az év végén a kamatot? Ki gyűjt így? Szükséges-e ez? Miért? Aki sok kamatot kér, hogyan nevezzük? (Uzsorás.)

Félégyháza.

Kristofcsák Lajos.

B) Az osztatlan elemi népiskola tanmenete az énekből.¹⁾

I—II. osztály.

(Folytatás.)

I. hét. a) A tanító a X., XII. és XIV. hét dalanyagából szemelvényeket mutat be a növendékeknek. Eldalolja s elhagedüli az e célra kiválasztott dalokat.

b) Hangérezékelés. (Különböző magasságú hangok hegedün való hangoztatása.) Utánéneklés karban és egyesekkel.

c) Ütemezési előgyakorlatok. (1! 2!) (Közbe a tanító ismert dalocskát énekel.)

II. hét. (A II. osztály anyaga. Az I. oszt. hallgatja.)

„*Ima tanulás előtt.*“ (Sztankó B.: Dalgyűjtemény, I. rész, 1. lap. Franklin-Társulat.)²⁾

III. hét. a) Hangpróba.

b) „*A páva és a pulyka.*“ (Sztankó B.: Dalgyűjtemény, 72. l.) „*Esőeséskor.*“ (Sztankó B.: Dalgyűjt. 71. l.) „*A dongó és a kis muzsikuskok.*“ (Kapronczay M.: Hangképek és énekes játékok, 8. l. Lampel R.) „*Esőeséskor.*“ (Köveskúti J.: Az énektanítás módszertana. [Népnevelők könyvtára, 28. füz.] 47. l. Lampel R.)

c) Testtartás, száj- és nyelvhelyzet, lélekezés.

d) Ritmusos beszéd. (Fenti mondókák egyike a *d* vagy *e* hang magasságában.)

e) Zenei elemek: egyenlő hosszúságú, hosszabb és rövidebb, erősebb és gyengébb hangok érzékeltetése. Ütemezés.

IV. hét. a) Hangpróba.

b) Azonos magasságú hang. (Énekhang: 1. lépcső.) A magán- és mássalhangzók kiejtésének gyakorlása karban és egyesekkel. Az együttes hang és szünet. Halk éneklés. (A mf. éneklés a VI. héttől kezdve gyakorlandó ott, ahol a dalok természete azt megkívánja.)

V. hét. a) Hangpróba.

b) „*Katonásdi.*“ (Kapronczay M.: Hangképek, 7. l.)

VI. hét. a) „*A kis trombitás.*“ (Sztankó: Dalgyűjt., I. r. 6. l.) *D* durba transzponálva tanítandó.

¹⁾ Jegyzet: Külön megjelöltem, hogy melyik csak a II. osztály anyaga. Amelyiknél ilyen megjelölés nincs, az az I. és II. osztály közös anyaga.

²⁾ A felsőbb osztályok tanulóival együtt ezt az imát éneklék a II. osztálybeliek egész éven át. (Évközben az I. oszt. is csatlakozik a többiekhez.)

b) A kettős ütem; a **hangsúly**. Kétütéses hang és szünet. Technikai gyakorlatok („lá“) a 23. lapon (XIII. sz.).

VII. hét. a) „Cini, cini, dü!“ (Kapronczay: Hangképek 8. l.). „Az erdőben.“ (Kapronczay: Hangképek, 10. l.) Mindkét dal *D* durba transzponálva tanítandó.

b) Zenei elem: Kezdő hang 5. fokon. Technikai gyakorlatok: Sztankó: Dalgyűjt., 23. l. XIV. sz. *a* – *c*.

VIII. hét. a) „Lakodalmasdi“ (*D* vagy *É* durban). (Kapronczay: Hangképek. 11. l.) „Csigahivogató“ (*D* vagy *É* durban). (Sztankó: Dalgyűjt., 72. l.)

b) A 2. lépcső gyakorlása. (Sztankó: Dalgyűjt., 18. l. IV. és V. sz. válogatva.)

IX. hét. a) „Esti ima.“ (Kacsóh Pongrác dr.: Az elemi iskolai énektanítás pedagógiája, *B*) kötet, 7. l. Rózsavölgyi és Társa). „Fecskeüdvözlő“ (*D* durban). (Sztankó: Dalgyűjt., 76. l.) „A pacsirta“ (*D* durban). (Kapronczay: Hangképek, 11. l.) „Az elköltözött madár“ (*D* durban) (Sztankó: Dalgyűjt., 4. l.)

b) Az 1., 2. és 3. lépcső gyakorlása; kezdő hang: a 3. fok. (Kacsóh: az el. isk. énektan. ped., 7. l.)

X. hét. a) Váltakozó ének. „Párdal.“ (Kacsóh: 8. l.) „A szarka és a gilice“ (*D* durban). (Kapronczay: Hangképek, 11. l.) „Szeretnék szántani“ (*D* dur). (Sztankó: 4. l.)

b) Gyakorlatok: harmad- és negyedugrások; a 4. fok, mint kezdő hang. (Kacsóh: 8. l.)

XI. hét. (A II. osztály anyaga). a) „Induló“ ($\frac{3}{4}$ ütem; egy ütésre két hang).¹⁾ (Sztankó: 85. l.) „Karácsony estéjén.“ (Kacsóh: 26. l.)

b) Gyakorlatok: Kacsóh: 27. l. négy első sora. (Cél a hatodugrás gyakorlása.)

XII. hét. a) „Karácsonyfa“ (*D* durban). (Kapronczay: Hangképek, 16. l.) „Brekeke.“ (Kacsóh: 16. l.) „Mese a kis egérről“ (*D* durban). Kapronczay: 16. l.) „A fali óra.“ (Kacsóh: 22. l.)

b) Az 1—5. fok gyakorlása: Kacsóh 10. lap.

XIII. hét. (A II. osztály anyaga.) a) „A virágok közt.“ (Kapronczay: 18. l.) „Mikor masirozunk“... (*C* dur). (Kovács Dezső: Népiskolai dalgyűjtemény, 12. l. Sárospataki Irodalmi Kör.)

b) Az 1., 3., 5. és 8. lépcső gyakorlása. (Kacsóh: 57. lap

¹⁾ Csak abban az esetben tárgyalandó, ha az I. (II.) oszt. anyagába már fel van véve valamelyik karácsonyi dal.

gyakorlatai $\frac{3}{4}$ ütemben; 75. l. 1. gyakorlata. A „Mikor masirozunk“-kal kapcsolatban a hangjegymelléklet 2. példája veednő sorra mint gyakorlat.)¹⁾

XIV. hét. a) „Ispiláng.“ (Kacsóh: 36. l.) „A kis harang“ (D durban). (Kapronczay: 14. l.)

b) Az „Ispiláng“ c. dallal kapcsolatban ritmikus és dallamos gyakorlatok áttekintése. (Kacsóh: 37. l. A 2. sor két utolsó, a 3. sor két első, az 5. sor utolsó, a 6. sor első, valamint a 7. sor két utolsó üteme elhagyandó.)

XV. hét. a) „Kapitány uram.“ (Sztankó: 8. l.) „Mit főztem én.“ (Kacsóh: 11. l.) „A magyar róna“ ($\frac{3}{4}$ ütemben, még egyszer oly hosszú hangjegyekkel.) (Kacsóh: 41. l.) „A kis Laló nótája.“ (Kapronczay: 17. l.)

b) A C. lépcső gyakorlása. A „Kapitány uram“ gyakorlatai a 25. és 26. lapon; a „Mit főztem én“ gyakorlatai a 12. és 13. lapon; a „Magyar róna“ gyakorlatai a 41. lapon (itt is kétszer akkora a hangok időértéke, úgy mint a dalnál.)

XVI. hét. a) Hangpróba.

b) A II. és V. hét dalanyagának, valamint a XI. hét dalanyagának és gyakorlatainak ismétlése.²⁾

XVII. hét. a) Hangpróba.

b) (A II. osztály anyaga). „Téli idő.“ (Sztankó: 37. l.) „Pipi, kis madárcák.“ (Pataki-Bartalus: Dalgyűjt., 63. l. M. Kir. Tudományegyetemi Nyomda). „Trombita szól.“ (Pataki: 59. l.) „Tisza partján.“ (Pataki: 61. l.)

c) A 7. lépcső. Gyakorlatok a „Téli idő“-hoz: Kacsóh: 63. l., 64. l., 71. l. ($\frac{3}{4}$ ütemben), 77. l. (a, b); a „Pipi, kis madárcák“-hoz: Kacsóh: 55. l. ($\frac{3}{4}$ ütem), 61., 69., 73., 74. l., 79. l. Két utolsó gyak., 85. l. 7. sz. 3. sor; a „Trombita szól“-hoz: 65. l., 67. l. 1. és 3. sor), 70. l. ($\frac{3}{4}$ ütemben), 84. l. 5. sz. 2 utolsó gyak.; a „Tisza partján“-hoz: a hangjegymelléklet 3. pontja.

d) A VI. hét dalanyagának és gyakorlatainak, valamint a „Mikor masirozunk“ c. dalnak (XIII. hét anyaga) és gyakorlatainak ismétlése.

Zoltai Mátyás.

1) A hangjegymelléklet a novemberi számban jelent meg.

2) Dalismétlés más órán, más kedvező alkalmakkor is történhetik.

